

przekonania; 4) szczególnie interesujące okazuje się pytanie o bezinteresowność tworzenia literatury, o to, czy służy ona czemuś więcej niż wyrażeniu własnego ja.

Tydzień Filozoficzny od przeszło pół wieku stanowi ważne wydarzenie dla polskiego środowiska naukowego i jest okazją do spotkania dla filozofów z różnych ośrodków akademickich. Wydaje się, że wygłoszone podczas tego Tygodnia Filozoficznego wykłady ciekawie i wielostronnie zaprezentowały zaproponowaną tematykę, a także ją uprawomocniły, ukazując jej ważność i aktualność. Prelegenci, choć niejednokrotnie odwoływali się do stanowisk historycznych, rozdzielających filozofię i literaturę i niejako dyskredytujących tę drugą, w swoich wykładach wykazywali, jak wiele te dziedziny mają sobie do zaoferowania. W zaprezentowanych referatach i toczonych po nich dyskusjach nie brakowało ważnych pytań dotyczących nie tylko relacji filozofii i literatury, ale także ludzkiego życia i ludzkiej kondycji, do których obie dziedziny się odnoszą. Szczególnie uwypuklona została problematyka moralna, ważna zarówno dla filozofii, jak i literatury pięknej, zarazem mająca doniosłe znaczenie praktyczne w ludzkim życiu. Pytania etyczne zostały dodatkowo wyeksponowane przez organizatorów podczas Zebrania Sekcji Filozoficznej Wykładowców Filozofii Uczelni Katolickich, którego uczestnicy w dyskusji o dydaktyce etyki, zastanawiając się nad wyzwaniami stojącymi przed etykiem-dydaktykiem, odnosili się do najbardziej aktualnych problemów społecznych.

KS. MACIEJ HUŁAS

SPRAWOZDANIE Z KONFERENCJI MIĘDZYKONFERENCJOWEJ
PT. „PATRIA – LOJALNOŚĆ – PRZYNALEŻNOŚĆ.
ŹRÓDŁA TOŻSAMOŚCI W ZGLOBALIZOWANYM ŚWIECIE”

Przedmiotem międzynarodowej konferencji pt. „Patria – lojalność – przynależność. Źródła tożsamości w zglobalizowanym świecie”, zorganizowanej 28 maja 2013 roku w gmachu Collegium Norwidianum KUL przez Katedrę Katolickiej Nauki Społecznej i Etyki Społeczno-Gospodarczej Instytutu Socjologii KUL wspólnie z Fundacją Konrada Adenauera w Warszawie, był patriotyzm. Celem konferencji było przybliżenie współczesnych problemów związanych z tą postawą oraz próba określenia nowych obszarów *patriae*, jakie wyłaniają się w świecie ulegającym gwałtownym i coraz dalej idącym transformacjom politycznym, gospodarczym i kulturowym. Wśród prelegentów byli przedstawiciele nauk społecznych z Australii, Włoch i Polski, prowadzący badania nad patriotyzmem i tożsamością.

Obrady konferencji prowadzone były w języku angielskim i polskim, przy czym organizatorzy zapewnili uczestnikom tłumaczenie symultaniczne. W wykładach i dyskusjach wzięli udział pracownicy KUL, doktoranci, studenci KUL, studenci Instytutu Wyższej Kultury Religijnej oraz osoby spoza akademickiego środowiska KUL zainteresowane podjętą tematyką.

Jeżeli nawet – jak uważa Zygmunt Bauman – patriotyzm zanika w społeczeństwie konsumpcyjnym, zainteresowanie nim nie słabnie. Przykładem jest amerykański ruch obywatelski *Tea Party*, epatowanie symbolami patriotycznymi podczas wydarzeń sportowych czy ciągle spory o patriotyzm przy okazji obchodów rocznic ważnych świąt narodowych w Polsce. Patriotyzm jest tematem trudnym i zwłaszcza w Europie, tworzącej szachownicę odrębnych narodowości i etniczności, może budzić mieszane uczucia z powodu swej podatności na deformacje i nadużycia oraz z powodu łatwości, z jaką jest zdolny mobilizować resentymenty nacjonalistyczne. Organizatorzy konferencji przyjęli założenie, że patriotyzm jako wartość i cnota ma swoje stałe miejsce w ludzkim systemie wartości, będąc jego nieodłącznym komponentem, a ignorowanie tego elementu uczyniłoby z aksjologii ludzkiej zbiór wybrakowany. Obecnie z różnych powodów niektóre tradycyjne odwołania do patriotyzmu przestają być czytelne, co stwarza potrzebę nowej refleksji nad patriotyzmem. Stawia się znaki zapytania nad tradycyjnym wyobrażeniem *patriae*. Rezygnacja współczesnych państw narodowych z suwerenności i autonomii wymuszona formowaniem federacji (UE), uzależnienie gospodarek narodowych od globalnego rynku, nasilenie ruchów migracyjnych, standaryzacja językowa i kulturowa, osłabianie jednoznacznej identyfikację jednostki z państwem jako ojczyzną i z narodem jako źródłem politycznej legitymizacji. Gdy państwo, gospodarka, a siłą rzeczy i odrębność, coraz bardziej tracą swą narodową wyrazistość, wtapiając się w ponadnarodową strukturę polityczną, ekonomiczny *network* i kulturowy tygiel, gdy państwo narodowe nie jest w stanie dłużej bronić pracy najmniejszej i podstawowych praw przed kolonializmem globalnego rynku, wówczas idea ojczyzny przestaje być jednoznaczna i przesuwa się na inne obszary niż narodowość.

Obrady konferencyjne toczyły się w dwóch sesjach: przed- i popołudniowej. Otwierając konferencję, Dziekan Wydziału Nauk Społecznych, ks. dr hab. Stanisław Fel, prof. KUL, wskazał na potrzebę włączania patriotyzmu i *patriae* do akademickiej refleksji nad przynależnością zbiorową i indywidualną, zwłaszcza w sytuacji, gdy zarówno jednej, jak i drugiej nie sposób ani wyprowadzać, ani wyjaśniać poprzez proste odniesienie do państwa narodowego poddanego ustawicznej transformacji. Piotr Womela, przedstawiciel Fundacji Konrada Adenauera w Warszawie, instytucji wspierającej inicjatywy służące budowaniu świadomości obywatelskiej opartej na solidarności i odpowiedzialności, odniósł się z uznaniem do podjętej inicjatywy oraz wyraził zadowolenie z kilkuletniej już współpracy Fundacji z Instytutem Socjologii KUL.

Pierwsza część wykładów zatytułowana „Współczesne uwarunkowania przynależności” rozpoczęła się wystąpieniem prof. Roberta Gascoigne’a z Australian

Catholic University z Sydney pt. *What is it to be "prophetic" in a liberal and secular culture? Some implications for patriotism (Co jest „profetyczne” w kulturze liberalnej i sekularnej? Kilka sugestii dla patriotyzmu)*. Przywołując kolonialny kontekst XVI-wiecznej Hiszpanii, prelegent wskazał na nowatorskie podówczas stanowiska ludzi Kościoła, jak Anton Montesino i Bartolome de Las Casas, w których wymienieni piętnowali terror wobec ludności tubylczej, podkreślając prawa Indian jako pełnoprawnych istot ludzkich. W swoim wystąpieniu Gascoigne odwołał się do znakomitego studium sekularyzmu Charlesa Taylora *A Secular Age*. Wymienił cechy charakterystyczne współczesnego humanizmu świeckiego oraz możliwe obszary współpracy religii i humanizmu laickiego. Wyprowadzając powinność patriotyczną z treści czwartego przykazania Dekalogu jako powinność każdego człowieka, Gascoigne wskazał na różne formy jego wypaczenia, z których najczęstszą jest uniwersalizm ignorujący znaczenie czynników lokalnych. Zadaniem, jakie staje przed patriotyzmem XXI wieku, według prelegenta jest umiejętność odnalezienia się w warunkach konkretnego społeczeństwa bądź narodu podzielonego odmiennością poglądów w kwestiach ekonomicznych, politycznych, etycznych. Współczesny kontekst liberalnego państwa prawa diametralnie różni się od kolonialnej Hiszpanii, gdzie obrona człowieka wymagała czytelnej postawy demaskującej niesprawiedliwość. Obecny kontekst jest o wiele bardziej złożony, gdyż wiele kwestii spornych dzielących kompatriotów nie sposób rozstrzygać arbitralnie, lecz są one przedmiotem negocjacji i debaty społecznej. Jako kluczowy problem patriotyzmu w Australii prelegent wymienił ksenofobię, z jej niechlubnym artefaktem, mianowicie stosowanym w latach 30. ubiegłego stulecia *dictation test*, dającym przyzwolenie na legalną dyskryminację emigrantów spoza uprzywilejowanych grup etnicznych przybywających do Australii.

W wykładzie *Refleksyjność i hybrydyzacja tożsamości współczesnej* dr hab. Robert Szwed z Instytutu Dziennikarstwa KUL odniósł się do złożonego problemu tożsamości. We współczesnym świecie nacechowanym transformacjami politycznymi i kulturowymi tożsamość trudno wyprowadzać z etniczności i rozpatrywać wyłącznie przez odniesienie do czynników pierwotnych, zastanych. Tożsamość współczesna jest raczej wypadkową wielu czynników i stanowi połączenie różnych komponentów uwarunkowanych etnicznością, historią, pracą, stylem życia, transformacjami, jakich doświadcza państwo narodowe i narodowość w ogóle. Prelegent wskazał na dwie zasady organizujące debatę na temat tożsamości, z których jedna nawiązuje do etnicznej, zastanej narodowości, druga ma charakter woluntarystyczny i nawiązuje do wyboru, deklaracji, autonomii i interpretacji. R. Szwed wyróżnił też dwa modele rozumienia tożsamości, odpowiadające wyżej opisanym definicjom narodowości, z których pierwszy ma charakter substancjonalny i nawiązuje do czynników zastanych, jak etniczność, drugi zaś – konstruktywistyczny nawiązuje do preferencji i wolnego wyboru. Obydwu modelom odpowiadają odmienne koncepcje narodu, w pierwszym przypadku będą to wspólnoty naturalne, do których przynależność określa *ius sanguinis*, charakterystyczne dla historycznych

narodów Europy, w drugim przypadku będą to narodowości z wyboru, do których przynależność dokonuje się przez deklaracje lojalności wobec określonego zakresu wartości, praw i wolności, jak ma to miejsce w przypadku USA, Australii czy Kanady. W dalszym toku wykładu prelegent wyróżnił kilka modeli tożsamości, jakie występują w warunkach transformacji politycznych i przenikania się kultur w Europie, wskazując na ich wielopoziomowość, mozaikowość, a niekiedy i wewnętrzną sprzeczność.

W dyskusji panelowej zamykającej pierwszą turę wykładów, prof. Gascoigne, dr hab. Szwed, dr Martinelli oraz prowadzący dyskusję, próbowali odpowiedzieć na pytanie: czy patriotyzm jest artefaktem przeszłości, utrwalonym w martyrologicznych wyobrażeniach, czy też jest kategorią rozwojową, która w zmieniającym się świecie przybiera nowe formy i znajduje nowe obszary lojalności?

Drugą część konferencji rozpoczął wykład dr Monici Martinelli z mediolańskiego Università Cattolica del Sacro Cuore, zatytułowany *Beyond the dualism between individual and society. The lesson of Georg Simmel (Poza dualizm jednostki i społeczeństwa. Stanowisko Georga Simmla)*. Mówiąc o dualizmie jednostki i zbiorowości, prelegentka wyszła od tezy Simmla, że społeczeństwo jako takie wraz z jego wartościami i konfliktami staje się zrozumiałe dopiero, gdy uwzględni się dwa czynniki: ideę uniwersalnego człowieczeństwa i indywidualność. Prelegentka odniosła się do antropologii wspierającej modernistyczny i postmodernistyczny model społeczeństwa. Modernizm z jednej strony podkreślał i wspierał indywidualizm, z drugiej strony kreował koncepcję społeczeństwa indywidualistycznego, dla którego możliwości technologiczne są jednoznaczne ze słusznością i sensownością. Przywołując Simmla, dr Martinelli wskazała, że porzucenie dualistycznej wizji staje się możliwe przez przyjęcie holistycznej antropologii, koncepcji człowieka jako „jednej dwoistości” bądź „dwoistej jedności” – jednostkowości i społeczności wzajemnie ze sobą zintegrowanych. Oprócz wymiaru indywidualnego i społecznego do pełnego człowieczeństwa niezbędny jest wymiar transcendentny. Odkrywanie znaczenia dokonuje się przez doświadczenie bycia poza, gdyż ono generuje nostalgię za sensem i za znaczeniem. Patriotyzm, jaki można konstruować na podstawie pism Simmla, ma charakter kosmiczny, polega bowiem na uznaniu, akceptacji i odnalezieniu się jednostki w jej aktualnej sytuacji życiowej. W postrzeganiu innych należy odrzucić prosty redukujący stereotyp oceniania drugich, w którym przez autoodniesienie do własnej tożsamości oceniający stwierdza, kim ten drugi nie jest. Zasadą patriotyzmu simmłowskiego jest akceptacja innych jako uczestników tej samej kosmicznej współlegzystencji.

W wykładzie *Patriotyzm wobec wyzwań współczesności* ks. dr Piotr Burgoński z Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego wskazał na różnorodność typów patriotyzmu. Jako podstawowe dwa wymienił: patriotyzm nawiązujący do *ethnos* – czynników pierwotnych i zastanych, wspólnego pochodzenia, historii i dziedzictwa kulturowego, oraz patriotyzm afirmatywny, odwołujący się do kategorii *demos*, którego początkiem jest afirmacja określonych wartości politycznych,

wolności obywatelskich i praw. Patriotyzm etniczny nawiązuje do etnicznej kategorii narodu, zbiorowości dzielącej wspólną kulturową i historyczną przeszłość, czego przykładem są narody europejskie. Drugi typ afirmatywny nawiązuje do narodu woluntarystycznego, powstającego z aspiracji realizowania określonych celów. Patriotyzm afirmatywny występuje w zbiorowościach politycznych, takich jak amerykańskie, powstałych na fali formowania się republikanizmu i państwa narodowego. Czynnikiem integrującymi narody woluntarystyczne były konstytucja i prawa obywatelskie. Patriotyzm woluntarystyczny przyjmuje dwie formy, jak wskazał prelegent: republikańską i liberalną. Forma republikańska akcentuje prawo jednostek do bycia włączonym w ustanawianie praw i wolności zagwarantowanych przez konstytucję. W koncepcji patriotyzmu republikańskiego przedmiotem afirmacji są uprawnienia obywateli oraz wolność w zakresie samodecydowania o sobie zbiorowości. Patriotyzm liberalny podkreśla autonomię jednostek oraz prawa przedustrojowe do zajmowania krytycznej pozycji wobec konstytucji. W warunkach zjednoczonej Europy należy się zastanowić nad nową formą patriotyzmu, który powinien brać pod uwagę pluralizm światopoglądowy i przynależność etnicznych narodów do ponadnarodowych struktur politycznych, skostatował Burgoński.

W wykładzie kończącym konferencję zatytułowanym *Patriotyzm biograficzny. W kierunku bardziej rzeczywistego patriotyzmu* ks. dr Maciej Hułas z Instytutu Socjologii KUL przedstawił koncepcję patriotyzmu jako lojalności wobec czynników, które razem konstytuują biografię każdego człowieka. Punktem wyjścia wykładu było uznanie *patriae* za wartość pozwalającą realizować naturalną i uniwersalną potrzebę przynależności. *Patria* przedstawiona została jako wartość niezbędna dla rozwoju spójnej tożsamości. Problemem kluczowym patriotyzmu w przeszłości było nieuprawnione zawłaszczanie dla celów politycznych takiej osobistej wartości, jaką jest *patria* i patriotyzm, przez ideologie i reżimy (nazizm, komunizm, mesjanizm itp.), które generowały wypaczone formy bałwochwalczego patriotyzmu. Jeżeli patriotyzm jako uniwersalna i naturalna wartość ma spełniać swoją funkcję na obecnym etapie rozwoju cywilizacyjnego i obecnej kondycji ludzkiej, musi być uwolniony, zdefiniowany w tych kategoriach, które ochronią go przed ponowną próbą zawłaszczenia. W sytuacji gdy tradycyjne obszary utożsamiane z *patriae*: państwo narodowe, gospodarka narodowa, narodowość, religia, dziedzictwo, etniczność coraz bardziej tracą swą wyrazistość i jednoznaczność, *patria* jako *locus* przynależności i zakorzenienia sytuuje się w nowych obszarach. Tym nowym obszarem według prelegenta jest „biografia” – elementy, które składają się na tożsamość każdej jednostki: ludzie, miejsca, systemy wartości, języki. Rzeczywisty patriotyzm miałby się wyrażać w lojalności wobec tych wymienionych komponentów biografii.

Drugą sesję konferencji zamknęła dyskusja, w której uczestnicy mieli możliwość zadawania pytań, formułowania krytycznych uwag oraz wyrażenia własnych stanowisk wobec złożonej kwestii patriotyzmu.